

KKI

4:1

Mire használható
Magyarország megfigyelői
státusza a Türk Tanácsban?

KKI 4:1

A Külügyi és Külgazdasági Intézet időszaki kiadványa

Kiadó:

© Külügyi és Külgazdasági Intézet, 2021.

Szerkesztő:

Szalai Máté – Külügyi és Külgazdasági Intézet

Szerzők:

Garai Nikolett és Szalai Máté – Külügyi és Külgazdasági Intézet,

Budapesti Corvinus Egyetem

Gyene Pál – Budapesti Gazdasági Egyetem

Egeresi Zoltán – Stratégiai Védelmi Kutatóintézet

Kozma Tamás – Antall József Tudásközpont

Szöveggondozás:

T-Kontakt Kft.

Tördelés:

Lévárt Tamás

Illusztráció:

<https://www.dailysabah.com/>

Jelen elemzés és annak következtetései kizárólag a szerző magánvéleményét tükrözik, és nem tekinthetők a Külügyi és Külgazdasági Intézet, a Külgazdasági és Külügyminisztérium, illetve Magyarország Kormánya álláspontjának

A sorozatban eddig megjelent kiadványok

2021/07. [Hogyan készülnek a kisállamok a mesterséges intelligencia \(MI\) növekvő szerepére?](#)

2021/05. [Hogyan változott az EU megítélése a kelet-közép-európai országokban a világjárvány hatására?](#)

Régebbi számaink elérhetőek a [KKI](#) honlapján.

A Külügyi és Külgazdasági Intézet 4:1 című sorozatában négy kutató válaszol röviden ugyanarra – a nemzetközi politikát és gazdaságot érintő – kérdésre. Célunk a magyarországi tudományos viták elindítása és a szakértők közötti párbeszéd elősegítése. E számunkban a következő kérdésre kerestük a választ: „Mire használható Magyarország megfigyelői státusza a Türk Tanácsban?”

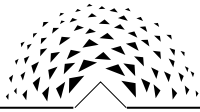
GARAI NIKOLETT ÉS SZALAI MÁTÉ

A kisállami tanulmányok nyújtotta keretben Magyarország megfigyelői státusza a Türk Tanácsban több szempontból is értelmezhető. Egyrészt a hazánkhoz hasonló méretű, korlátozott erőforrással rendelkező államok számára a [nemzetközi szervezetekben](#) és az [intézményesített regionális együttműködésekben](#) való részvétel kulcsfontosságú eszköz lehet az érdekérvényesítésben. Ezeket elsősorban politikai kapcsolatépítésre, nemzeti biztonsági célokra, valamint gazdasági (elsősorban kereskedelmi és befektetési) előnyök elérésére lehet kihasználni. Másrészt a kooperáció a török nyelvű országokkal a konstruált kulturális kapcsolatokra épül, így a megfigyelői státusz a kulturális diplomácia keretei között is értelmezhető. Ez a terület [a kisállami külpolitika egyik fontos része](#), ami (szemben a hagyományos kényszerítő eszközökkel) nemcsak olcsó és hatékony, de folyamatosan elérhető a korlátozott erőforrásokkal rendelkező országok számára is.

Magyarország a különböző regionális együttműködésekben való részvétellel és a kulturális diplomácia eszközeinek felhasználásával növelni tudja jelentőségét és befolyását a nemzetközi térben. Ezt a stratégiát a szakirodalom „[virtuális meg-nagyobbításnak](#)” nevezi, amelynek klasszikus elemei közé tartozhat még a közvetítői tevékenység, a politikai-gazdasági potenciál stratégiai promotálása vagy a jó kormányzás projektálása, illetve más [puha hatalmi technikák](#) alkalmazása is.

A megfigyelői státusz a Türk Tanácsban (TT) ugyanakkor belföldön és külföldön is kritika tárgyát képezte, ami két okra vezethető vissza. Egyrészt a magyar kormányzati retorikában a csatlakozás okaként a nyelvi és etnikai rokonságot [nevezték meg](#), amit jellemzően negatív fényben tüntetnek fel a külpolitikai szakmai közbeszédben. Az „etnikumokat” és etnikai viszonyokat a nemzetközi kapcsolatokban [elsősorban konfliktusok okaként vizsgálják](#) a kutatók, nem az együttműködést segítő tényezőként. Ennek ellenére természetesen a vélt vagy valós etnikai kapcsolatok gyakran alakítják az államok közötti viszonyt, például az etnikai identitáshoz [kötődő szervezetek](#) vagy [etnikai lobbik](#) formájában, de legjobb gyakorlatként megemlíthető Törökország „[stratégiai mélység](#)” [doktrínája](#) vagy Oroszország szláv szolidaritásra épülő (és azt kihasználó) [stratégiája](#) Kelet- és Dél-Európa vonatkozásában.

Másrészt hazánk részvételét a TT-ben – mint a keleti vagy globális nyitás politikájának eleme – a kritikus hangok annak bizonyítékaként értelmezik, hogy Magyarország távolodik a Nyugattól. Ezért fontos hangsúlyozni, hogy Magyarország helye továbbra is a transzatlanti közösségben van, és érdemes kiemelni,

hogy a kapcsolatépítés más kultúrkörbe tartozó országokkal nem ellentétes az európai identitással, nem az európai identitás megtagadását jelenti, hanem a kulturális kapcsolatok színesítését, ami a kisállamok számára presztízskérdés. Ennek hangsúlyozása a mai nemzetközi környezetben – amelyben az identitáspolitikai tényezők egyre dominánsabbá válnak – kifejezetten fontos.

Magyarország számára a kulturális kapcsolatokra épülő virtuális megnagyobbitás Közép-Ázsiában akkor lehet hatékony, ha az egy egységes stratégiai keretben, politikai és gazdasági célok eszközeként jelenik meg. Ezek közé tartozhat a piacra jutás, a befektetésösztönzés, az exporttámogatás, vagy éppen a támogatósszerzés globális nemzetközi szervezetekben.

Az imázsépítés hatékonyságát a TT-tagság mellett számos más intézkedés is erősíteni tudja; elsősorban az oktatáspolitikai vagy a [művészet](#) területeit érintő együttműködések kialakítása. Ezen túl kiemelten fontos a nem kormányzati és nem állami szervezetek bevonása a politika alakításába és végrehajtásába, amelyek nélkül a kapcsolatépítés csak kormányzati szinten valósulna meg.

A kisállamok számára az imázsépítés és a „[nation-branding](#)” fontos eszközök lehetnek az érdekérvényesítésben és a láthatóság növelésében. A kulturális kapcsolatok területén például egy-egy kulturális termék promóciója célzottan felhasználható annak érdekében, hogy növeljék az adott termék exportját, és felnagyítsák kulturális jelentőségét. Többek között ilyen exportálható kulturális terméknek számítanak a magyar borok, az oltalom alatt álló eredetmegjelöléssel vagy földrajzi megjelöléssel ellátott magyar élelmiszeripari és mezőgazdasági termékek, amelyek az ország kulturális örökségéhez tartoznak.

Az ehhez hasonló stratégiák vizsgálata során a legnagyobb kihívást a konkrét, kézzelfogható eredmények meghatározása és mérése jelenti. Éppen ezért érdemes nemcsak a kvantitatív, hanem a kvalitatív eredményeket is számba venni, és eszerint értékelni a kezdeményezés eredményességét, például a magyar külkereskedelem diverzifikációja vagy az energiabiztonság szempontjából.

GYENE PÁL

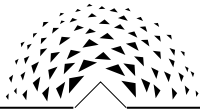
A Türk Tanács egy 2009-ben létrehozott, jelenleg öt török nyelvű tagállamot, valamint egy megfigyelő országot (Magyarország) tömörítő kormányközi szervezet. Négy alapítója Törökország, Azerbajdzsán, Kazahsztán és Kirgizisztán volt. 2019-ben Üzbegisztán teljes jogú tagként, míg 2018-ban Magyarország megfigyelőként csatlakozott. A szintén török nyelvű, ámde „örökös semlegeséget” deklaráló Türkmenisztán, illetve a perzsa nyelvű Tádzsikisztán nem vesznek részt az együttműködésben. A szervezet keretei között eddig hét államfői csúcstalálkozóra került sor, az utolsóra 2019 októberében Bakuban (ezeken Magyarországot általában Orbán Viktor miniszterelnök képviselte). Szintén a Türk Tanács keretei között működik a Török Nyelvű Államok Parlamenti Közgyűlése (TURKPA) és a Nemzetközi Türk Kulturális Szervezet (TURKSOY).

2019-ben a szervezet képviseleti irodát nyitott Budapesten, amely a szervezet első és mind ez idáig egyetlen diplomáciai képviseletévé működik Európában. Mindez Magyarország számára nyilvánvalóan széleskörű lehetőségeket rejt magában a szóban forgó török nyelvű országokkal fennálló kapcsolatok kiszélesítésére és elmélyítésére. Magyarország 2020 májusában bejelentette [csatlakozását](#) a Türk Tanács befektetési alapjához; a magyar Eximbank a szervezet tagországai számára mintegy 380 millió eurós hitelkeretet különített el a szervezet tagországai [számára](#) (ebből a magyar–török reláció csaknem 200 milliót tesz ki, míg az azeri, kazah és üzbég partnerek 80-80-80 millióval, Kirgizisztán pedig mintegy 30 millióval részesedik). Mint azt Orbán Viktor is kihangsúlyozta a szervezet bakui csúcstalálkozóján, a Türk Tanács tagállamaival folytatott külkereskedelmünk volumene csaknem megduplázódott az elmúlt tíz évben. Talán Üzbegisztánt – mint a magyar export potenciálisan egyik legígéretesebb célországát – érdemes külön is kiemelnünk, hiszen a magyar gyógyszerkivitel, csak 2020 folyamán mintegy 40 százalékkal [növekedett](#).

Külkereskedelmi szempontból Magyarország számára kitüntetett jelentőséggel bír még Törökország, amelyre azonban nemcsak mint fontos gazdasági partnerre, hanem mint az Európai Unióba irányuló migráció megfékezésében stratégiai jelentőségű szövetségesre is tekint a magyar kormány. Törökország és Azerbajdzsán posztsovjet térségen belüli stratégiai felértékelődéséről tanúskodik a 2020-as karabahi háború is, amely a két török nyelvű ország szövetségének fölényes katonai győzelmét hozta az Oroszország szövetségeseiként számon tartott örmény féllel szemben.

Távlatilag a Türk Tanács együttműködésében résztvevő országok kulcsfontosságú hídfőt képezhetnek Magyarország számára Kína, különösen pedig az Övezet és Út kezdeményezés projektjeihez történő kapcsolódáshoz, hiszen a közép-ázsiai köztársaságok az ambiciózus kínai infrastrukturális fejlesztések talán legfontosabb célországai.

A Türk Tanács tagállamai a koronavírus-válság során is Magyarország segítségére siettek. Szijjártó Péter külügyminiszter és Magyar Levente, a Külgazdasági és Külügyminisztérium államtitkára külön is köszönetüket fejezték ki Törökországnak, Azerbajdzsánnak és Kazahsztánnak, amiért az első hullám kritikus időszakában [maszkszállítmányokkal](#) segítették hazánkat. Végül, de nem utolsósorban – anélkül, hogy a lingvisztikai, illetve etnikai rokonság kérdésének ingoványos terepére merészkednénk – érdemes kihangsúlyozni, hogy Törökország és a közép-ázsiai török nyelvű köztársaságok közvéleménye és kulturális elitjei a magyarokra valóban mint távolba szakadt nyelvrokonokra tekintenek. Magyarország számára ez a rokonszenv nyilvánvalóan egy olyan versenyelőnyt jelent, amit a világ más régióiban aligha élvezhetünk, és amelyet stratégiaileg óriási mulasztás lenne kiaknáztatlanul hagyni.

EGERESI ZOLTÁN

Az elmúlt évtizedek során számos, részben kulturális, részben regionális alapokon nyugvó nemzetközi szervezet jött létre Délkelet-Ázsiától Afrikán át Latin-Amerikáig. Ennek az 1990-es évektől felgyorsuló folyamatnak Magyarország is részese lett, hiszen kezdeményezője volt a visegrádi négyek (eleinte visegrádi hármak) csoportosulásnak, mielőtt még 2004-ben a jóval nagyobb és sokkal szorosabb együttműködésen alapuló Európai Unió tagjává vált – anélkül, hogy a V4-ből kilépett volna.

A török államok földrajzi és történelmi adottságaiknál fogva nehezebb helyzetben voltak, egyrészt a szétagoltságuk, másrészt az 1991-ig tartó szovjet (orosz) uralom miatt, s viszonylag későn foghattak a saját, regionális-kulturális alapokon álló nemzetközi szervezeteik létrehozásához. Míg Törökország sikeresen nyerhetett felvételt a legtöbb nagy nyugati intézménybe (így például a NATO-ba vagy az Európa Tanácsba), s bebocsátást nyert az Európai Unió vámuniójába, továbbá megkezdhette csatlakozási tárgyalásait az uniós tagság elnyeréséért, addig a függetlenségüket elnyerő Azerbajdzsánnak és a közép-ázsiai államoknak a nemzetközi rendszerbe integrálódása egy merőben jelenkori történet. Ráadásul függetlenségük ellenére a közép-ázsiai és kaukázusi török államok külpolitikai mozgásterét erősen befolyásolja Oroszország és Kína, ami miatt néhány közülük tagja lett orosz vagy orosz–kínai vezetésű nemzetközi szervezeteknek.

Azonban pontosan ezen hatalmak ellensúlyozására, illetve Törökország aktivizmusa révén indult meg nagy lendülettel az 1990-es évek elején az ösztörök szervezetek létrehozása – ekkor még elsősorban a kultúra területén. Komolyabb politikai platform azonban nem született, ami részben a pántörök lelkesedés kifulladásának és egyes országok elzárkózásának volt köszönhető.

A 2000-es évek végén már más külpolitikai helyzetben, pragmatikus alapon jött létre a Türk Tanács, amely nagyon hamar a török államok legfontosabb politikai fórumává vált. Az Azerbajdzsán, Kazahsztán, Kirgizisztán és Törökország részvételével megalakult szervezet azóta számos változáson ment keresztül, s számos módon járult hozzá a tagállamok közötti kooperációhoz. Nem meglepő, hogy a 2016-os vezetőváltás után külpolitikai nyitásban kezdő Üzbegisztán először megfigyelői státuszt ért folyamodott, majd pedig 2019-ben teljes jogú tag lett. Ezzel a Türk Tanács világviszonylatban sem elhanyagolható szervezetté vált, hiszen lakosságszámát tekintve meghaladja a 150 millió főt, gazdaságát tekintve pedig – főleg Közép-Ázsia – a világ egyik dinamikusan fejlődő régiója. Ráadásul nem elhanyagolható szempont, hogy energiahordozókban rendkívül gazdag országokról van szó (kivéve Törökországot – azonban ezt a hiányosságot Ankara regionális energiaelosztó szerepe képes ellensúlyozni). Mindemellett az országcsoport államai jelentős erőfeszítéseket tettek a földrajzi távolságok és szétagoltság jelentette nehézségek leküzdésére; számos

infrastruktúra-fejlesztési projektet valósítottak meg. Az infrastrukturális beruházások tekintetében szerencsés körülmény, hogy Kína Övezet és Út kezdeményezésében kulcsfontosságú országokról van szó.

Más államokhoz hasonlóan Magyarország a 2010-es évek során külkapcsolataiban nagyobb hangsúlyt fektetett a külgazdasági megfontolásokra, így az új piacokon való megjelenésre, a kereskedelem bővítésére és a befektetések előmozdítására, mindezeket pedig nemcsak pénzügyi ösztönzők kialakításával, de kedvező politikai légkör megteremtésével is igyekezett elérni. Ez utóbbi a török világ irányába relatíve adott volt, amit a magyar *soft power* képességek fejlesztése szintén erősített. Köszönhetően a vélt és/vagy valós történelmi és kulturális kötelékeknek, egyes országokban, így például Törökországban és Kazahsztánban kifejezetten pozitívan viszonyulnak Magyarországhoz, amelyet részben tudományos kapcsolatok (lásd a nemzetközileg elismert turkológiai és történelmi kutatások), számos civil kezdeményezés, kulturális események (ezek közül kiemelkedik a Kurultáj), de újabban már állami intézmények (így például az isztambuli Magyar Kulturális Intézet) is igyekeznek elősegíteni.

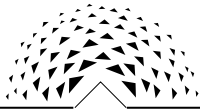
A kapcsolatok javítását – vagy éppen kiépítését – jelentette számos országban a nagykövetségek létesítése (2016-ban Üzbegisztánban és 2020-ban Kirgizisztánban), stratégiai együttműködési tanácsok megalakítása, vagy a Budapestet az adott országok fővárosaival összekötő közvetlen repülőgépjáratok rendszeresítése (egyelőre csak Baku és Nur-Szultán esetében). Hosszú távon szintén a viszony szorosabbra fűzését szolgálta a Stipendium Hungaricum program kiterjesztése ezen országokra, melynek köszönhetően több száz diák tanulhat(ott) Magyarországon – ennek hatását majd csak év múltán fogjuk megtapasztalni. Azonban az már pár év után is látható, hogy a török országok relációjában a kereskedelem dinamikusan fejlődött, illetve a térségben jelentősebb magyar beruházás is megvalósult: a MOL azerbajdzsáni akvizíciója.

2019-ben Magyarország a megfigyelői státusz megszerzésével a politikai kapcsolatok legfelső szintjét is elérte a Türk Tanácsban, hiszen az országcsoport vezetőinek legmagasabb egyeztetői fórumán lehet jelen, ami lehetőséget ad a magyar gazdasági és politikai érdekek képviselésére, miközben Magyarország hídként szolgálhat az EU felé ezen országok számára. Ennek jegyében 2019 szeptemberében megnyílt a Türk Tanács budapesti képviseleti irodája – élén magyar diplomatával.

Figyelembe véve a török államok geopolitikai helyzetét és lehetőségeit, Magyarországnak uniós tagállamként minden esélye megvan arra, hogy a jövőben ezen országok számára még inkább felértékelődjön, amit a saját gazdasági és politikai pozícióinak javítására használhat fel.

KOZMA TAMÁS

A keleti nyitás politika jegyében Magyarország kapcsolatai számos országgal, köztük Törökországgal és a tágabban értelmezett türk nyelvű világgal kétségkívül láthatóbbá, intenzívebbé váltak az elmúlt években. Ebben kiemelt

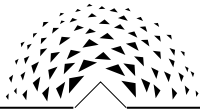

jelentőséggel bír, hogy Magyarország 2018 szeptembere óta [megfigyelőként](#) vesz részt a Türk Nyelvű Államok Együttműködési Tanácsa (röviden Türk Tanács) munkájában, 2019. szeptemberi [megnyitása](#) óta pedig otthont biztosít a Türk Tanács képviseleti irodájának Budapesten. Ennek következtében Magyarország kapcsolatai Azerbajdzsánnal, Kazahsztánnal, Kirgizisztánnal, Törökországgal és Üzbegisztánnal immáron nemcsak kétoldalú keretek között vizsgálhatók – hiszen a Türk Tanács multilaterális háttérrel biztosít, amely a kapcsolatok hatékonyabb fejlesztését hivatott szolgálni számos területen – hanem többek között politikai, biztonsági, gazdasági-kereskedelmi, kulturális és oktatási kérdések mentén is.

Jelen sorok szerzője azonban a Magyarország Türk Tanácshoz fűződő kapcsolataiban figyelembe veendő tényezők közül specifikusan arra a szempontra kívánja felhívni a figyelmet, hogy a Türk Tanács tagállamai geostratégiai tekintetben felértékelődőben lévő területen helyezkednek el. Egyfelől Törökország, a Dél-Kaukázus és Közép-Ázsia országai fontos energiaszállítási útvonalaknak adnak helyet, másfelől jelentősek az erőforrásaik; elsődlegesen szénhidrogénkincsek találhatók ebben a térségben. Kőolajkincse miatt Azerbajdzsán és Kazahsztán, míg földgázkincse miatt az előbbi két ország mellett Üzbegisztán jelentősége is kiemelkedő a Türk Tanács tagállamai közül.

Földgázellátása diverzifikálásában érdekelt országként Magyarország számára elengedhetetlen, hogy nyomon kövesse szűkebb és tágabb környezetének energia-geopolitikai folyamatait, és érdekeinek megfelelő, tevékeny energiadiplomáciát folytasson. Ezzel összhangban a Türk Tanács tagállamaival fennálló kapcsolatokban magyar érdekként fogalmazható meg az energiabiztonság erősítése, az erőforrásokhoz való hozzáférés, az ország földgázellátásának forrás- és útvonaldiverzifikációja és az energiaszektorban azonosítható üzleti lehetőségek kiaknázása. A közelmúltban és napjainkban több olyan infrastrukturális fejlesztés folyik a Kaszpi-tengertől, Törökországon át a Balkánig terjedő földrajzi térben, amelyek hatással lesznek Magyarország gázellátási útvonalaira, illetve jövőbeli gázimportportfóliójának alakulására. Egyfelől a Déli Gázfolyosó harmadik szakaszát képező Transzadriai gázvezeték (TAP) 2020 novemberi [üzembehelyezésével](#) teljesült egy fontos előfeltétel ahhoz, hogy Magyarország a jövőben csatlakozó vezetékeken keresztül azerbajdzsáni eredetű gázt importálhasson. Másfelől a Török Áramlat gázvezeték meghosszabbítását jelentő, Bulgáriát és Szerbiát keresztülívelő vezeték építése fontos [előrelépés](#) ahhoz, hogy Magyarország, Törökország érintésével, alternatív útvonalon tudjon orosz földgázt vásárolni, amint a jelenleg még hiányzó infrastruktúra-elemek is elkészültek.

Emellett fontos kiemelni, hogy 2020 áprilisában [tető alá hozták](#) azt az üzleti megállapodást, amelynek értelmében a MOL-csoport 9,57%-os részesedést szerzett a Kaszpi-tengeri Azeri-Chirag-Gunashli (ACG) kőolajmezőben, valamint 8,9%-os részesedést a geostratégiai jelentőségű Baku-Tbiliszi-Ceyhan kőolajvezetékben, amely a Kaszpi-tengeri eredetű kőolaj világcipőre juttatását teszi lehetővé a törökországi Ceyhan kikötőjén keresztül. Magyar érdekek azonosíthatók továbbá a kazahsztáni kőolaj- és földgázszektorban is: a MOL-csoport 27,5%-os [részesedést](#)

tulajdonol az Ural Group Ltd-ben a MOL (FED) Kazakhstan B.V. holding cégen keresztül. A MOL-csoport kazahsztáni leányvállalata a Fedorovszkij-blokkban zajló termelési [próbabprojek](#)t előkészületeiben vesz részt.

A Türk Tanács tagállamai közül az Azerbajdzsánnal és Kazahsztánnal fenntartott energiaügyi kapcsolatokon túl Magyarország számára elengedhetetlen, hogy rendszeres energiapolitikai konzultációt folytasson Törökországgal is: utóbbi szerepe jelentősen felértékelődött a térség energiaügyeiben, hiszen találkozópontjává vált az Északról (Török Áramlat – orosz gáz) és a Keletről (Déli Gázfolyosó – azerbajdzsáni gáz) érkező gáznak, amely növeli súlyát a regionális energiabiztonsági architektúrában.

A Türk Tanács célja egy átfogó kormányközi együttműködés, amelyben az energiaügyi együttműködések vélhetően egyre látványosabban fognak megjelenni. A Türk Tanács 2025-re vonatkozó [stratégiájában](#), valamint a 2040-re megfogalmazott [víziójában](#) is kulcsfontosságú területként szerepel az energiaügyi együttműködések előmozdítása. Ennek jegyében 2021. február 24-én került megrendezésre a Türk Tanács tagállamainak és megfigyelőjének részvételével az első (online) energiaügyi miniszteri [találkozó](#). Az ehhez hasonló egyeztetések növelik Magyarország energiaügyi érdekeinek jobb megjelenítését, hatékonyabb képviselését olyan országok irányában, amelyek egyre növekvő szerepet töltenek be a tágabb térség energiaügyi folyamataiban.